

BÁCSKAI DŰLŐÚTON

VÍGH RUDOLF

Délre mondták a traktort szántani, de csak a délibáb ring a nyári forróságban, sehol egy lélek, ameddig a szem ellát. Úgy intézték a dolgot, hogy a birtok gépe felszántja Szabó János másfél holdját is, ebédszünetben, úgy mellékesen, borra valóért a traktorosnak. A ló nyugtalan a föld végén, a szekér oldalánál. Nagyokat ránt a pányván, ropog belé az öregségtől széthullni készülő tákolmány. A gazda vagy száz lépésről rászólna a lóra, de csak lógó szemöldökét emeli arra, fogatlan szájából a szó amúgy is suta. És nem jön a gép.

Sok baj van ezzel a három hold földdel. Vagy nem is a földdel, inkább az emberekkel van baj, akikkel intézni kell megművelését. Szabó János sokszor úgy érzi, nyolcvan éve ellenére is előveszi az egyvasú ekét és beleáll a barázdába, mert amit ezek a széltoló traktorosok művelnek vele, azt túrni nem lehet. Tavaly nyáron, nem is tavaly, hanem még azelőtt, igen, 1975-ben ugarolatlan maradt a tarló, mert István fia intézte a munkát valamilyen szövetkezeti emberrel, s a tarlóra bizony ráhullott a hó. Se azelőtt, se azóta nem bízta a földet senkire, még egyetlen fiára, Istvánra sem! Sokat kell mérgelednie, az igaz, de a végén mindig kialakul valahogy. Csak ez a könnyörgés ne lenne. Fizes az ember a traktorosnak amúgy is jó vastagon, hát akkor még könnyörögjön is neki, imádkozzon, mint a Messiásnak?

A ló elveti magát a tűző naptól, hempereg a porban, közben rángatja a recsegő szekeret. A kukoricás szélén kidönt két szálát, két szép szálát, mire a gazda lassan megindul a kocsii felé, magyon ropog már, még összetöri ez a gebe!

Dél régen elmúlt, nincs mit várni, az ugarolásból ma már nem

lesz semmi. A ló gyepelő nélkül is odaballag a rúd mellé, s hagyja nagy türelemmel, hogy gazdája körül támaszkodja, miközben a kocsi elé fogja, aztán recsegve-ropogva megindul a véségs menete a falu felé. Az öregember csak úgy benne ül a kocsiderékban, mint aki odapottyant, s viszik, ő nem is tudja, hogy hova vagy minek, ő csak ül nagy csendességben, mert becsapta egy kacifántos traktoros. Nem nézi a kereket, de hallja szavát, és saját gondolatára rábólint nagyot, hogy bizony az öreg kerék nem bírja tovább, vagy kiesik, vagy leveti a sánt, de az is lehet, hogy rögtön összetörik.

A dűlőn nem találkozik senkivel, errefelé nincsenek magánföldek, kétoldalt, ameddig a szem ellát, mind a mezőgazdasági birtok földje. A közbeeső magánföldeket sorra felvásárolták, s most napraforgó bólogat a láthatár végéig. Csak az ő három holdja élkelődik dacosan ebbe a hatalmas táblába, mintha egy nadrágszíjat húztak volna oda. Három hold; fele kukonica, fele búza. Ez így van, s így lesz mindig. Megszólították már őt is a föld felvásárlásával kapcsolatban, de ugyan ki hallott még ilyent, meg a csere, ugyan már! Egész életében azért rongyoskodott, hogy egyszer legyen egy darabka földje, s most... Na, nem baj, mondták, majd jön a tagosítás. Jöhet, jöhet, a föld marad! Szóval, finckálják őt, biztosan még a traktorosokat is ellene biztatják. Könnyű egy öregemberrel elbánni, nevetnek rajta, s a tarlót szántatlanul hagyják. Csak lenne még egy lova, nem könyörögne senkinek, hanem elővennie az egyvasú ekét... Márta, a menyé meg még azt eszelte ki legújabbán, hogy adjon el kocsit, lovat, s akasszon tarisznyát a nyakába. No, ez már sok! Az a sárkány eladna mindent, őket meg legszívesebben bedugná a békalyukba. Ismeri ő annak minden gondolatát. István csak báb, hadonászó, nyöszöngő paprikajancsi a sárkány kezében, ismeri ő mindkettőt, nagyon jól ismeri. Még egy gyerekre sem teltt erejükből, de szájuk az van... Negyvenötben, amikor sorba állt a földosztásnál, Márta volt a lehangosabb, hogy majd jön a grófnak az unokája, s ad az földet, túrhassák, ne féljenek! Ő mégsem hátrált meg, mint sok más bérestársa, odaállt, és meg is kapta a három holdat, s ki nem engedte a kezéből később sem. Sokan néhány év után se ingyen, se pénzért eladták a kapott földet, s mondogatták, hogy átok van azon, nem tudnak tőle aludni sem. Fia akkorjában jött haza sebesülten a katonaságtól, nem volt már gyerek, kaphatott volna ő is földet, hiszen petőfista volt, de ő inkább Mártát választotta feleségül, az meg a földnek esküdt ellensége, hát még a kapott földnek!... Mostanában sem hall mást tőle,

mint hogy adja el. Hát mit gondolnak, miért tartott ki eddig? A régi Jugoszláviában, amikor még béresként az alázatosságon kívül más napközben nem jutott eszébe, éjjel már akkor is az istálló mennyezetét bámulva egy darabka földről álmódott, csak akkoráról, mint a tenyere, hogy ne kelljen az ökrök után, ostorcsattogás közepette vánszorognia élete végéig. Sokan álmodoztak hasonlóan, de egymás között nem beszéltek ezekről a dolgokról. Harminchétben, negyvenéves fővel szedett össze annyi bátorságot, hogy az intéző elé álljon. Azt akarta megmondani, hogy már harminc éve szolgálja az uraságot, s azt nem bánja, hogy nincs béreslakása s még mindig az istállóban a jószág közt hál, hogy feleségét és a tizenöt éves István fiát csak minden második vasárnap láthatja egy másik birtokon, ahol az apósának van béreslakása, ahol az asszony és a gyerek is szolgál; ő semmit sem bán, és még dolgozik élete végéig, de... igen-igen: de adjanak neki egy darab földet, hogy legyen valami értelme küzdelmének. S ha akkor szedett össze annyi bátorságot, hát akkor őt ma nagyon rosszul ismerik! Igaz, harminchétben az volt a szerencséje, hogy az intéző éppen részeg volt, s másnap csak úgy emlékezett az életfontosságú jelenetre, mintha valaki krumplicsajtot kért volna, de már nem tudta pontosan, hogy kicsoda.

Tudja az utat a ló hazafelé, nem kell gyepelő. Szabó János visszánéz a dűlőúton, földje fönt nyújtózik a csalóka délibábon. Hát ne szántsák föl!

Negyvennégy októberében is ezen az úton ballagott, amikor a kukoricatörők közül sárgaruhás katonák váltak ki, és a falunak vették az irányt. Senki sem mondta, de ő rögtön tudta, hogy ezek az oroszok. A béresek ilyesmiről nemigen beszéltek, de olykor, ha egyet-egyét elvíttek közülük katonának, lehetett hallani a háborúról meg az oroszokról. Amikor meglátta őket, behúzódott a kukoricásba, és visszafordult családjához, de másnap csak elment arra a birtokra, ahol béres volt. Legfőképpen azért ment el, mert az apósa azt találta mondani, hogy most mind szétosztják a földet a szegénynek. Hármuk bérén akkor építették fel kis házukat a falu szélén, lebontott béreslakások épületanyagából, azon a telken, amit a bizottság osztott ki akkorjában. Aztán mondták, hogy menjen vissza a birtokra, legyen az állami gazdaság alkalmazottja, de ő nem tudott oda visszamenni, nem mehetett, mert az ott hagyott négy évtizede hegyként nehezedett rá. Aztán az egész ez a három hold föld kárpotolta. Hát ne szántsák föl!

Tomislav Križman: Áldozatbemutató (Káin és Ábel), 1904

Akkor tákolta össze ezt a szekeret, aztán negyvenhétben be is festette, fáradt olajjal. Azóta már több részét ki kellett cserélni, s most már minden darabja jajgat. Hát csoda? Négy lovat, nem is négyet, hanem öt lovat küböjtölt, mert ez az ötödik is már megerte a magát. Igen öreg már, esetleg vágóra lehetne eladni, de nem adja, hiába kapálódzik az a sárkány. A ló tudja az utat! Csak egy baja van, hogy öreg. És neki is ez a baja. Annak a sárkánynak meg olyan fény kellene, aki a jó reggelt helyett alaposan elverné. Hogy is vehette István feleségül? De hogy meg volt szelesedve utána. Hiába mondták neki, hogy ne vegye el, mert ez egy nagy vörös sárkány, csak elment érte, és el is hozta. Az első szava az volt az új asszonynak, hogy ő nem paraszt, s aki paraszt, az hallgasson. Még ma is ezt fújja, pedig már majdnem hatvanéves, ugyan is Istvántól egy évvel még idősebb is.

— Hát, Julis — mondta egyszer Szabó János a feleségének —, akkor nekünk nem lesz unokánk!

— Nem lesz, mit szólnak hozzá! — nyelvelt rá Márta, mert az mindent hallott és látott a házban. — Nem gyerek kell ide, hanem ház, lakás, bútor meg rendes ruha. Talán csak nem gondolják, hogy ebben a maguk viskójában akarunk örök ideig vacakolni?!

— De, Istvánka, te mit gondolsz?

— Istvánka nem gondol semmit! — jelentette ki a menyecske.

Hát nem, és amit esetleg gondolni mert volna, azt sem árulta el soha. Az évek meg meglóduztak. Meglett a ház, a lakás, a bútor, a ruha, csak öröm nem lett, vidám piros mosoly az arcokon.

Az ötvenes években István esti iskolában befejezte a nyolc általánost, hivatalnok lett a magtárban, és megfélekedezett az életről. Két év múlva úgy megy nyugdíjba, mint a sovány ember ujjá: egy barázda földje sincs. Megöregedett, se gyereke, se földje. Mi értelme is lehet életének? A hárpia bezzeg tudja:

— Hogy mi minden van az állatorvoséknak! Ajaj . . .

Á nem, ő egész más. Most újabban is kint voltak náluk a szövetkezet emberei — valamikor a birtok szövetkezet volt, azért hívják így őket —, nyugdíjról meg társulásról töltötték ki nagy kockás papírokat. Nem erőszakoskodtak olyan sokat, mint néhány évvel ezelőtt, amikor erővel fel akarták vásárolni tőlük a földet. Két falubeli ember volt náluk, azok meg már ismerik a helyzetet, az egyik béresivadék, de a másik sem kötekedett. Szép csendesen beszéltek.

— Öregek már maguk, nem bírják a földet művelni, adják ki a szövetkezetnek. Kapnak holdjától hét mázsa búzát, tisztán, s adót sem kell fizetniük.

— A földet meg elveszik. Azt már nem!

— A maguk tulajdona marad, csak éppen megművelésre adják. Kiadják, értik, csak kiadják.

— És nekünk akkor mi marad? Megöregedtünk, s még ezt is adjuk oda . . . Tán már ne is éljünk?

— Hány éves maga, János bácsi?

— Én, harminckettő . . . Mert a többit nem lehet életnek számítani, csak azt, amióta a magam embere vagyok.

— Nézzék. Maguknak a három hold földből annyi jövedelmük van évente, mint egy átlagos alkalmazásban levő személy egyhavi bére.

— Hát akkor meg mit akarnak?

— Hogy tudnak megélni belőle?

— Beosztással. Mi még nem panaszkodtunk. Istvánkáéknak minden évben adunk krumplit is. Pedig nekik még autójuk is van . . .

— Érthetetlen. Hát nincs maguknak igényük?

— Tessék?

Vasárnap leginkább összejön a család, akkor tárgyalják meg a dolgokat. Az utóbbi tíz évben másról sem esik szó, mint a földről. Főleg Mártának van útban minden. Eladná a házat, a lovat, de még a földet is. Jól néznénk ki! Hiába, asztalosnak a lánya, nem tudja ő, mi az a föld. István pedig gyenge kezű ember volt világlétében, mit is várhat tőle az ember. A termelő parasztszövetkezetes években mint harcost, mint párttagot azzal bízták meg, hogy szervezze be apját is a szövetkezetbe. Akkor is csak a feje búbját vakargatta, hogy: „Tata, azt mondták, maga is lépjen be . . .” Akkor szájon csapta. Azóta nem is mondott neki semmit. Pedig piszkálják minduntalan, hogy mondd apádnak ezt, mondd apádnak azt. Mert a Márta, az elmondja, sokszor még azt is, amit nem hall, de leginkább azt, ami a szívét nyomja.

— Nem akarunk mi örökölni. Nem a föld kell minenkünk, hanem az ára!

Zötyögve halad a szekér a dűlőúton, s az öregnek hirtelen az jut eszébe, amikor a cséplőgépből zsákba engedték az első búzát saját kazlából. Amikor markába vette a magot és az arcára szorítva beleharapott, akkor a szíve majd kirepült, s csak azt hajtogatta, hogy érdemes volt küzdeni, mert ez a kis darab föld minden

verejtéket százszorosan visszaad. Persze, három évtizeden át más volt minden, mint most. Összefogtak a földszomszédokkal, nem vártak senki hazudós emberfiára, hanem szántottak, vetettek, arattak, csépeltek, és ha elvonult a felhő, a felragyogó napra nagyokat nevettek. A földszomszédok, cimborák lassanként meghaltak, a volt bérestársak eltűntek, s már nincs kivel lovat összefogni. A fiatalabbak, akik megmaradtak a földnél, géppel dolgoznak. Lovat és öregembert nem látni a határban, esetleg csak őket, a „kivételes eseteket”.

— Nem lehet azt, János bácsi — mondta a szövetkezet embere —, hogy maga tizen-métermázsákat termeljen búzából egy holdon... Nem lehet azt... Adja oda a földet annak, aki majd harminc vagy negyven métermázsát termel!

Százat nem! Ha neki a tizennyolc-húsz mázsa nagyon jó, akkor mit törődik a szövetkezetes vele. Azt mondja, hogy ő hátraveri a társadalmat. Hátraveri ám az, aki nem dolgozik semmit, csak papol, mint például a szövetkezetes. Régen az uraságnál húsz mázsa búzáért meg kellett döglenni. Soknak azt a sorsot kellene megkóstolni, akkor majd nem mondanák, hogy az kevés. Azóta harminckét év múlt el. Hát nem értük meg, hogy ez csak harminckét év...

Felesége apró, törékeny asszonyka. Hetvennégy éves. Kilencszáz-hármas születésű, ő viszont ezernyolcszázkilencvenhetes. A jeles dátumokat jól tudja Szabó János, s a kocsiderékban számadást végez. Tizenkilencben házasodtak össze, István húszban született. Akkor a felesége tizenhat éves volt... Hát, mindegy, annyi volt, ma... Több gyerekük nem lehetett. Örök életükben urasági tanyán éltek, a gyerek nem járt iskolába. Negyvenötig kanász és gulyás volt felváltva azon a birtokon, ahol az anyja és a nagyapja szolgált. Ő huszonöt évig csak eljárt oda. Ki tudja, hogy mennyi idő az? Csúfolták is eleget, az apósa meg rágta. Aztán kapta a három hold földet, és minden megváltozott. Istvánt a felszabadulás után nagyon felkarolták a faluban, taníttatták, és hivatalba tették, mégsem vitte valami sokra. Megrekedt benne az az évszázados rettenés, amit szolgaságában szedett magába. Ha szólnak hozzá, még ma is összeressen. Aztán elvette ezt az asztaloslányt, az meg végleg elhallgattatta. De bár gyerekük lenne, csak egy. Nem is lehet tudni pontosan, mi ez, életszínvonal-e vagy más. A faluban egyre kevesebb gyerek van.

— Ha nekem unokám volna — mondja a felesége, — a föld

végére kis tanyát építtetnék neki. Piros tetős, petyke kis szállást, a galambomnak . . .

Bolond ez a vén asszony. Tán majd abban lakna a gyerek? Ma már, ha nem emeletes a ház, nem is kell. Istvánéknak szép házuk volt, mégis lebontották, mert Márta egy napon a szívéhez kapott, hogy: „Jaj, az állatorvosék emeletes házat építenek!” Aztán egész életükben építkeztek, nem gondolhattak gyerekre. Egyszer nagyon mérges volt a fiára, mert látta, hogy az idő elballag, és azt találta mondani neki, hogy zavarja el ezt az asszonyt, cserélje ki a rusnyáját. Akkor István teljesen összetört, sírt meg gubbasztott. Mindenbe bele kellett törődni. Így hát nincs unoka. Ha hazaér a földről, nem is tudnak feleségével egymáshoz mit szólni, hallgatnak, a tyúkot nézik vagy a malacot.

— Holnap se jön a kombájn? — mondja az asszony napjában kétszer-háromszor.

S rászól:

— De, mama. Hát már rég le van aratva!

Az öregasszony meg mindjárt pityereg.

— Istenem, már nem is beszélgethet az ember . . .

Négy-öt éve nem jár ki az asszony a földre. Azelőtt vasárnap kivételével, tavasztól őszig mindennap együtt ültek fel a kocsira, kimentek a földre, tettek-vettek valamit, s fordultak vissza. Főleg ezért volt kocsí s ló. Újabban az asszonynak fáj a dereka, nem bírja a kocsi rázását. Vízet és batyut azért mindig tesz az ülés alá. Szalonna, kenyér meg a biccska mindig ott van, legtöbbször elő sem kerül, de ott van. Mostanában, amíg ő a határt járja, felesége otthon talál magának munkát. A malactól nagyobb jószág már nincs a háznál — a ló, na, az van az istállóban, de azzal asszonynak nincs gondja. Tehát, malac, kacsa, liba, pulyka és hát a csirkék, kisebbek és nagyobbak. Ez van. Mészárszékbe itt nem kell jární! Sőt, vasárnap, amikor Istvánék eljönnek, akkor az asszony úgy nézi, hogy valami nagyobb darabot vágjon, kakast, ludat, ilyesmit, s elcsomagolja nekik.

— Itt van nektek ez a kis koszt, mi már a húst úgyse nagyon esszük.

— Ugyan, mama — mondja István, mert nem állhatja szó nélkül —, nekünk hozni kellene, nem vinni!

— Fiam, fiam. Nem kell nekünk az égvilágon semmi.

— Úgye eszik, nem hallod — sipít Márta, s viszi a csomagot.

Otthon aztán Istvánnak forog a szájában a falat.

— Lehúznád a bőrt róluuk. Hagyni kell őket, csoda, hogy élnek... Három hold földből...

— De hányan élnek még idős emberek kevesebből is a faluban, a faj...

— Legalább hagyni kell őket... élni...

A merengés csakolyan, mint a délibáb, vüsi Szabó János gondolatát előre-hátra. Márta szavát is képzei, s hallja:

— Mi az a három hold? Hasonszőrűeknek tíz is van. Miért nem szereztek többet, ha már a föld az istenük, miért, na?

Ennyit kért, ennyit kapott, és soha eszébe sem jutott elégedetlenkedni. Semmije sem volt, mikor kezdte, mindent venni, csináltatni kellett. Sokan elmentek a kiürült német településekre, elhagyott tanyaakra, s hetekig húzták onnan a motyót, de főleg ekét, boronát meg ilyesmit, csak éppen cséplőgépet nem hoztak. Azok aztán haladtak, ha ugyan nem a termelészövetkezetben kötött ki a motyó, mert az ilyenek inkább spekuláltak, mint dolgoztak. Ő nem hozott semmit, amijük van, azt mind a tulajdon két kezével teremtette elő. Amikor a szövetkezetben valamilyen évfordulót ünnepeltek, volt itt egy vezető ember főnről, az, aki ebben a határban irányította a földosztást. Az kérdezte meg, hogy ugyan mi lett az „új földesekkel” az elmúlt negyed évszázad alatt. Öregségükre van-e valami biztonságuk? Mert amikor osztotta, akkor is azt mondogatta, hogy: „Emberek, a földet nagyon becülsék meg. Ez a maguk biztonsága!”

Márta egy faszagú asztaloslány, semmi köze a táj emberéhez. Folyóparti halászfaluból került ide negyvennégyben, a répaszedő brigádokkal, mit tudja ő, mi az a föld. Annak a földosztó embernek a szavát kellett volna hallania. Pedig a földosztó ember sem ezen a tájon született, városi volt, maga mondta az ünnepségen, amikor azt kérdezte, hogy mi lett az új földesekkel, de az a paraszt szívébe látott... Amikor mások vasárnap reggel a templomba mentek, Szabó János előtt ennek a földosztó embernek a sápadt arca jelent meg, s minden templom nélkül is imádni tudta volna. Most meg a szövetkezeti ember azt mondja:

— Magának nem jár prémium!

— Miért nem? Azt mondják, jár...

— Értse meg, hogy nem jár, és végeztünk!

Kifelé az ajtón meg nagy plakáton: „Termeljen többet!”

Szundít a ló baktatva, szundít az öregember képzelődve. Mindkettő igától fáradt már.

Azelőtt nem volt boldogabb perce, mint amikor úgy kapálás előtt felült a kocsira az asszonnyal, s a kerék kotyogni kezdett kifelé. Azt az érzést kívánja sokszor felidézni, attól még felvidul a lelke.

— Tata — mondja Márta —, miért nem adja már el ezt a gebét? Még ránk döglik!

Ránk? Hát nem adja!

— Hova tennék azt a kis pénzt, aranyos lányom, tán a bankba? — beszélget a felesége, mert csak beszélget, hiszen locsog, mint afféle öregasszony.

— Ha maga látná, hogy mi van az állatorvoséknál, ajaj...

— Egy petyke kis tanyát, piros tetővel a föld végére... jaj, istenem, de szeretnék... Ha nekem lenne egy babszemjankó-unokám...

— Én nem értem magukat, tata, miért nem adnak el mindent? Nálunk urasan ellehetnének. Ott van a hall, az ebédlő meg minden... Nem értem, na...

Az pedig igazán kár, mert ha Márta értené, akkor egy szót sem szólna. István legalább érti.

— Ha arra kerül a sor, nálunk elférnek...

Éjjelente, ahogy az asszonnyal a mennyezetet bámulják, sokszor gondolnak a nagy útra. Hiába, nyolcvan év nem kis idő, de sokan nem látják azt a túlsó oldaláról. Ilyenkor már akaratlanul is „arra” gondol az ember, amire majd sor kerül, de nem a hallban, hanem itthon, a maga oszdekességében. Éjjelente szótlán szavakkal megbeszéliük, hogy nem adják senki kezébe sorsukat, készek a legrosszabbra is. Amíg a föld terem, addig nem kell koldulni. Ruhára, másra nincs szükség, só, ecetet, gyufát meg a másfél hold búza árán mindig lehet venni. A kukoricát megeszi a jószág, a csutka és a szár meg jó tűzrevaló. Disznót se kellene már vágni, de mivel Márta olyan nagy hévvel mondja, hogy az éppen jó a mélyhűtőbe, hát azért vágnak minden évben, hadt vigyék.

— Papírforma szerint maguknak nincs miből élniük — mondta a szövetkezeti, amikor az űrlapokat kitöltötte. — Érthetetlen. Tüszta ráfizetéssel élnek... Most hova írjam be magukat, a jófenébe?...

— János bátyám, ha most választhatna, a föld kellene-e vagy elmenne nyugdíjbiztos állásba?

— Hát csakis a föld!... Még ilyent kérdezni, no hiszen...

Egy időben lehetett igazolni a nyugdíjkort, akkor István az egyik vasárnapon lesütött szemmel mondta:

— Tata, maga nem igazolja?

— Nem, fiam — válaszolt neki. — Én nem szaladgálok utána.

S Márta petekelt, de aztán csak elhallgatott, beleveszett az építkezésbe. István ilyen tekintetben nagyon hasonlított az apjára. Legjobban szeretett csendben, meghúzódva, fegyelmezetten, szinte észrevétlenül élni. Került minden bonyodalmat, minden hivatalost. Egyszer az anyja megkérte, hogy a magtárból szerezzen neki egy zsák vörös lisztet, mert nehezen lehetett hozzájutni, akkor is inkább lefeküdt, hogy beteg, csak hogy ne kelljen szabálytalanságot elkövetnie.

No de a földet azért nem adja. Majd ha meghalnak, csináljanak vele, amit akarnak, de addig... Elég baj az, hogy hamarosan el kell hagynia a földcskét, ezt az egyet azért sajnálja. Ha lehetne, a föld miatt kérne halasztást a haláltól, másért nem is... Mert mi lesz, földjét odacsatolják a birtokhoz, s egy év múlva nyoma sem lesz annak a bizonyítéknak, ami életértelmet adott neki a hosszú raboskodás után. Legjobb lenne az asszonnyal egyszerre meghalni, hiszen együtt örültek és sírtak a termésen; együtt számlálták a röögöket öregségük tavaszán. De ha ő is utazik előbb, a föld akkor is marad, mert meghagyja, hogy maradjon. Aztán pedig még a birtok sem tudja eltüntetni, mert majd eljárnak ide a másvilágról...

Az úton szemben, nagy robajjal traktor közeledik, két pótkocsiján magasra rakva zsákos műtrágya. Szabó János a motorzúgásra emeli feljebb kalapját, de többet nem mozdul, mert a ló ösztönyszerűen, lassan kitér a jármű elől. Az út szélén megáll a fogat, s a szeker nyirkosságát a motor dübörgése váltja fel.

Az öregember csak akkor teszi fel a kalapját, amikor a traktor már rég elhaladt az úton ki a határba, a földekre. Még elnézi hosszan, hogy a táj fölött az ábrándos délibábot hogyan takarja el a géptől felvert porfelhő, aztán csendesen szól egyet a lónak, s az lassan megindul az úton hazafelé.